

# DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN  
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT

ALS EENS ARENDS PSALM 10:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Aude, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Dr K. Ferhout, Baarn; Drs D. J. Galle, Hilversum; Mevr. G. Gillhuis-Smitskamp, Ooster-Nijkerk; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Jansse, Biggekerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Tzum; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnald, Ermelo; P. J. Risseeuw, 's-Gravenhage; Dr J. C. Rullmann, Waasenaar; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wanswerd; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smilde, Groningen; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr C. Veenhof, Harkstede; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskeke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielinga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:  
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloeddijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:  
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goos.  
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 250 per halfjaar bij vooruitbetaling.  
Voor 't Buitenland f 750 en voor Ned.-Indië f 6— per jaar.  
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Christelijk. III. — Uit de Schrift: Ingesloten (Matth. 1:21b). — Kerkelijk Leven: In Memoriam Prof. Dr T. Hoekstra. „Moet dat nu zóó?" III. Over „de Algemeene Genade”. I. „De Rotterdammer”. „Veldwijk” jubileert. Doleantie-herdenking — Even Parkeeren; De groote handicap. — Lit. en Kunst: Oude Romantiek — Ziekunde: De Theologie bij het Creativisme. II. — Uit het Pol. en Soc. Leven: Het Duitse Nationaal-Socialisme. XI. — Correspondentie van de Redactie. — Perschouw. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

## HOOFDARTIKEL

### Christelijk.

#### III.

(Christelijke literatuur.)

In twee voorafgaande artikelen vroegen we aandacht voor de kernbeteekenis van het woord „Christelijk” en voor het gevaar, gelegen in een al te gemakkelijk toekennen en accepteren van dit epitheton. In syncretisme zien we één van de ernstigste bedreigingen dezer dagen. „Toenaadring eischt der tijden nood”. Ook tusschen allen „die den naam van Christus noemen”? Stellig, voor zoover ze, aan Gods Woord zich gebonden erkennen en betoonend, principieel beginnen „af te staan van alle ongerechtigheid”. Nauwe aansluiting bij wie dat woord onkrachten loopt uit, zoo niet op zelfvernietiging, dan op ontzenuwing van eigen kracht. Liefdeloosheid? En wereld en heil-woord-verzakende broeders hebben het grootst belang bij bewaring van den waarheidsschat der Kerk. Of gaf liefdeloosheid den Apostel het woord in: „Indien iemand tot ulieden komt en deze leer niet brengt, ontvang hem niet in huis”? „Van booze werken is hier sprake. Want dwaalleer is niet iets onschuldigs. En dwaalleer verbreiden is geen kleinigheid. Het is het werk van den booze, den duivel, gaat in tegen Gods Openbaring, r a n d t Zijne liefde in Christus aan.”<sup>4)</sup> In dit licht verzoeken wij den lezer de volgende opmerkingen te willen zien.

Ook de term „Christelijke literatuur” heeft naar onze overtuiging heel wat kwaad gebrouwen. Onder zijn auspiciën worden gedichten, maar vooral romans, onze gezinnen binnengesmokkeld, heen binnengehaald, die een kaakslag zijn voor den Heiland. Alleen dan mag ons woord aanspraak doen gelden op het eeremerk „Christelijk”, als het met Zijn Woord samenstemt. En daarom is persoonlijke vroomheid der litteratoren ons geen maatstaf of steunpunt, maar de Heilige Schrift. Zij alleen zal ons verklaren wat Christelijk is.

Wanneer we dus die litteraire scheppingen Christelijk noemen, welke beheerscht worden door het ons in de Schrift geopenbaarde Woord van God, pretendeeren we niet een passe-partout te geven, waarmee feilloos en onmiddellijk het al of niet Christelijk karakter van een concreet kunstwerk zich vast laat stellen. Deze materie brengt men niet onder algebraïsche formules. Niettemin meenen we dat deze formulering tegenover andere, stellig onjuiste, definities haar waarde heeft. Al zijn we ons terstond reeds bewust, dat ten aanzien van inhoud en zin der Schrift niets minder bestaat dan eenstemmigheid. Zoodat onze definitie al dadelijk aanvulling behoeft in dezen zin, dat we de Heilige Schrift bedoelen, zooals haar gezag en inhoud door het Gereformeerd belijden wordt verstaan. Of we dan Christelijke en Calvinistische literatuur eenvoudigweg vereenzelvigen? Herinneren we aan een vroeger gemaakte opmerking, dat het begrip Gereformeerd vooral niet enkel

antifetisch mag worden opgevat. Het omvat óók wat Christusbelijders van alle gading gemeen is. Kuiper sprak eens van „onvervalscht” Christendom.

Toch zal niemand Da Costa's poëzie om haar Chiliaatistische inslag niet-Christelijk durven noemen. En Bilderdijk, met al zijn extravagante ideeën en tegenstrijdigheden, blijft een der grootste figuren van het Nederlandsch Calvinisme en Calvinistisch is ook, als geheel genomen, zijn „Gewijde Poëzy”.

Anders komt de zaak te staan, als een auteur vrijelijk omspringt met de gegevens der Openbaring; door de teer van vrijen wil of algemeene verzoening zich laat inspireren; wanneer dialectiek de levenscheit splijten gaat.<sup>5)</sup>

Terugkeerend tot onze definitie zeggen we thans zonder vrees voor tegenspraak: Christelijke literatuur in den eigenlijken zin des woords is Calvinistische literatuur. Waardeloos is het vragen naar de grensgevallen. Nog Christelijk? Al Christelijk? Hij make het uit die zich het trekken van de grenslijn toevertrouwt. Wat zin heeft is: scherp te onderscheiden tusschen wat in een concreet werk wel, wat niet Schriftuurlijk is.

Voor het oogblik is het ons genoeg te constateren, dat iedere afwijking van de Gereformeerde belijdenis (wil men: van de Gereformeerde beginselen) in „Christelijke” literatuur haar Christelijk karakter aantast. Dat een literatuur die het gezag van Gods Woord breekt, het recht op dien naam mist. Dat de term „Christelijke literatuur”, gelijk die heden ten dage als verzamelnaam dient voor rijp en groen, een hekensabbat van de meest tegenstrijdige denkbeelden voor den geest roept en deswege geen beter lot verdient dan zoo spoedig mogelijk in het vergeetboek te geraken.

Wie dit laatste te boud gesproken mocht wanen, neme het volgende in overweging. Nog steeds wordt de definitie verdedigd: Christelijke literatuur is literatuur van Christenen. Een stelling die in een Gereformeerd blad te bestrijden overbodig kon schijnen, zoo ze niet, misschien met eenige reserves, tot in onze eigen kringen werd bepleit.<sup>6)</sup> Zeker, als staatkundige denkbeelden, godsdienstige opvattingen, wetenschappelijke theorieën, ja, als handelwijzen, gesprekken, overleggingen van Christenen noodzakelijk Christelijk zijn, dan is Christelijke literatuur identiek met literatuur van Christenen. De definitie is niet te redden door de verduidelijking dat een oprecht en vroom Christen is bedoeld. Wie zal gericht houden over zijn broeder? Ook draait men alzo den regel dien Christus heeft opgesteld om, dat n.l. uit de vruchten de boom wordt gekend; gelijk we eens uit onze woorden gerechtvaardigd of geoordeeld zullen worden. Bovendien: kan soms een waar Christen niet vallen in zijn kunst? Hoe men het ook wendt of keert, het loopt uit op verzakken van iedere duidelijke, laat staan Schriftuurlijke, norm. Dit is nog niet alles. Stel, een auteur, oprecht Christen, kan een roman schrijven, waarin van Gods naam en dienst, direct noch indirect, gerept wordt. Zulke een werk is evenmin Christelijk als een door een Christen gepubliceerd boek over perspectief of Grieksche metriek. Laat ons wel onderscheiden: de architect die in zijn Goddelijk beroep den Christus dient, bouwt daarom nog geen Christelijke huizen.

Niet enkel van Calvinistische zijde ontmoet de gewraakte definitie tegenspraak. In Opwaartsche Wegen b.v. stelde K. Heeroma aan de Christelijke kunst in het algemeen den eisch van onmiddellijke herkenbaarheid: „doordat de Open-

baring er haar eigen leven in leeft”.<sup>4)</sup> We kunnen het op prijs stellen, dat hier bedoeld wordt aan het begrip „Christelijk” een eenigszins positieven inhoud te geven. Doch daar ligt dan ook de grens onzer waardeering; geenerlei objectieve norm wordt aangegeven. Eer wordt met evenzoveel woorden de scheiding geproclameerd tusschen kunst aan de eene, ethiek en aesthetiek aan de andere zijde.<sup>5)</sup> Elders meent dezelfde schrijver dat „de antihese en andere beperktheden menselijk gesproken een noodzakelijke doorgangsfase vormen om te komen tot een waarlijk algemeene, katholieke, Kristelijke kultuur op de basis van de reformatie.”<sup>6)</sup>

Dieper boort in de zelfde periodiek een wijsgeerig betoog van Roel Houwink, dat, op het voetspoor van Heinrich Vogel, over schoonheid en literatuur spreekt in dialectische gelijkenissen. In de crisis, welke de gekruisigde en opgestane Christus beteekent, acht hij ook de crisis besloten van het schoone. „Vernietigend strijkt zij vonnis over de door haar geopenbaarde daemonie der schoonheid. Maar in het oordeel is de genade; de positieve zijde der crisis doet ons de schoonheid, misls door de crisis geraakt, zien als gelijkenis (heenwijzing naar de nieuwe wereld) en als sieraad. Doch van dit sieraad-karakter is thans niet veel te bespeuren, nu dichter en kerk volkomen los naast elkander staan. Christelijke letterkunde (die van deze crisis) niet weet, draagt haar naam ten onrechte. Conclusie: de vraag naar de mogelijkheid eener Christelijke letterkunde is dus niet voor alles een vraag naar de een of andere aesthetiek. Zij is een vraag naar de kracht van ons geloof.”<sup>7)</sup>

Ook hier ontbreekt iedere Schriftuurlijke norm, gelijk in de Barthiaansche sfeer<sup>8)</sup> viel te verwachten. Nog een citaat, en wel uit een redactioneel artikel van Opwaartsche Wegen, na de bekende splitsing: „In de vrijheid waarmee onze Verlosser ons heeft gelost) mogen we staan. We mogen het niet alleen, we moeten het ook. De maat van deze vrijheid te bepalen, ze concreet vast te stellen, dat is ons niet gegeven. In oprechte, overgegeven gebondenheid aan Christus zullen wij haar ruimte en haar grens in de beslissende oogenblikken gewaar worden. (Dit geldt onder meer voor) literatuur, onverschillig of men haar voortbrengt of beoordeelt.”<sup>9)</sup>

Binnen het beperkte raam van dit artikel poogden we aannemelijk te maken dat een in de paradox bevangen litteratuurbeschouwing even weinig recht doet aan den eisch der Schrift als de stuurlooze rekkelijkheid van hen, die het begrip „Christelijke literatuur” niet weten te bepalen zonder de hulp eener onbekende: de „veronderstelde wedergeboorte” der auteurs. Maar dan is voor litteraire samenwerking, 't zij scheppend, 't zij beschouwend, eenheid van beginsel allereerste noodzaak. Dan kan de Calvinist niet met bestrijders van zijn beginsel één zijn in richting en doel van litterairen scheppingsdrang. Dan zien we Calvinistische letterkunde niet als een schakeering der „Christelijke”, maar verstaan we dat minderen eisch te stellen aan de literatuur, die naar Christus' naam zich noemt, verraad zou zijn aan den Christus.

Wie geneigd mocht zijn hier separatisme af te keuren, overwege dat juist de alomvademende wijdsheid en diepte der woordkunst haar maakt tot draagster van levens- en wereldbeschouwing. Daarvan leggen de voornaamste vormen onzer „Christelijke” kunst, t.w. de (lyrische) poëzie en

4) XIe Jaargang, 1933, p. 92.

5) a.w., p. 91.

6) a.w., p. 379 vgl.

7) a.w., p. 255. Men ziet hoe scherp ook daar de quaestie wordt gesteld.

8) Vgl. van denzelfden schrijver het artikel „Langs de Frontlijn”, O. W., XIII, 1935, p. 71 en vlg.

9) O. W., XIII, 1935, p. 133.

2) Cf. K. Heeroma, *Het derde Réveil*, p. 14. „De invloed van de (Zwitserse theologie) is... in het Kristelijke literaire leven van heden duidelijk te bespeuren”. Voorbeelden kunnen we wellicht later in dit blad nog wel geven.

3) Kunstnummer „De Standaard”, 21 Nov. 1935. Hier is alleen sprake van den roman.

1) S. Greijdanus in de Korte Verkl. op 2 Joh. 11. (Spaetiering van mij)